

דילוג ב'פסוקי דזמרה' בשעת הדחק

הקדמה:

אמרו חכמים: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל. משום כך, תקנו חכמים לומר פסוקי שבח מספר תהילים, המכונים 'פסוקי דזמרה', בתחילת סדר התפילה. כל סדר התפילה שתיקנו חז"ל, מושתת על סודות נעלמים, על כן צריך להיזהר מאוד לומר את כולו בשלמות, ללא חסרון או דילוג. עם זאת, לעיתים השעה דחוקה ואין יכולת לומר את כל סדר התפילה. בדף זה נעסוק במי ששעתו דחוקה, ואין באפשרותו לומר את כל 'פסוקי דזמרה'.

שאלה: כיצד ינהג חייל ששעתו דחוקה, או שהגיע באיחור לתפילה בבסיס, ורואה שאם יאמר את כל 'פסוקי דזמרה' לא יספיק להתפלל עם הציבור? האם במקום צורך רשאי לדלג לחלוטין על כל 'פסוקי דזמרה'?

א. מקור אמירת 'פסוקי דזמרה' ודילוג בהם בשעת הדחק

תחילה נבאר מהם הפרקים העיקריים שתיקנו חכמים לומר בתפילת שחרית:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד ב:

אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר 'תהילה לדוד' בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

הגמרא במסכת שבת מוסיפה על כך:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח עמוד ב:

אמר רבי יוסי: יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני (אכן כך)? והאמר מר: הקורא הלל בכל יום, הרי זה מחרף ומגדף! כי קאמרינן (כוונת רבי יוסי היא), בפסוקי דזמרה.

בביאור מהם 'פסוקי דזמרה' כתב הר"ף:

ר"ף מסכת ברכות דף כג עמוד א:

ב'פסוקי דזמרה'. מאי ניהו (מה הם)? מ'תהילה לדוד' עד 'כל הנשמה תהלל יה'. ותקינן רבנן למימר (ותיקנו חכמים לומר) ברכה מקמייהו (לפניהם) וברכה מבתרייהו (לאחריהם). ומאי ניהו (מה הם הברכות)? 'ברוך שאמר' ו'ישתבח'.

עם זאת, כתבו הראשונים שבשעת הדחק יש להעדיף מזמורים מסוימים:

טור אורח חיים סימן נב:

ואם בא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף 'פסוקי דזמרה', על זה שאלו לרב נטרונאי... והשיב... אומר: 'ברוך שאמר', ואומר 'תהילה לדוד' ומדלג עד 'הללו אל בקדשו' ואומר 'כל הנשמה תהלל יה הללויה', וחותר ב'ישתבח', וממחר להתפלל עם הצבור.

יש מהראשונים שכתבו לומר גם את מזמור 'הללו את ה' מן השמים':

בית יוסף אורח חיים סימן נב:

בהגהות מיימוניות כתוב בשם ספר התרומה, ש[מי שבא באיחור לבית הכנסת] אומר: 'אשרי' ומדלג ואומר 'הללו את ה' מן השמים' ו'הללו אל בקדשו' וחותר ב'ישתבח'.

שיטה זו, נובעת מפירוש רש"י לגמרא בשבת:

רש"י מסכת שבת דף קיח עמוד ב:

פסוקי דזמרה - שני מזמורים של הילולים (שנזכר בהם פעמים רבות לשון הלל): 'הללו את ה' מן השמים', 'הללו אל בקדשו'.

מאידך יש ראשונים שכתבו שאפשר לדלג על כל מזמורי הללויה, ולומר מזמור 'תהילה לדוד' בלבד:

רבינו יונה על הר"ף מסכת ברכות דף כג עמוד א:

כתב רב עמרם גאון ז"ל שאם נכנס אדם לבית הכנסת ורואה שאם יתחיל לומר כל הפסוקים לא יוכל להשלים ולהתפלל עם הצבור, שיאמר 'ברוך שאמר' ומזמורים של 'תהילה לדוד' בלבד, וחותר בו בברכת 'ישתבח'. שאע"פ שהגאונים תקנו לומר מ'תהילה לדוד' עד 'כל הנשמה', כיון שעיקר התקנה נראה שלא היתה אלא מפני המזמור של 'תהילה לדוד' בלבד, שהרי אנו רואים שעל קריאת אותו המזמור בלבד אמרו שמובטח לו שהוא בן העולם הבא, די לו בזה המזמור כדי שיאמר קריאת שמע והתפלה עם הצבור.

❖ מהיכן הסיק רבינו יונה שמזמור 'תהילה לדוד' הוא עיקר תקנתם של חכמים ולכן עדיף על שאר המזמורים?

להלכה פסק השולחן ערוך כשיטת הגהות מיימוניות, וכשהשעה דחוקה יותר סמך על דעת הטור. הרמ"א הביא את דברי רבינו יונה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן נב סעיף א:

אם בא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף 'פסוקי דזמרה', אומר: 'ברוך שאמר'... ואחר כך 'תהילה לדוד' עד 'מעלה ועד עולם הללויה', ואחר כך 'הללו את ה' מן השמים' עד 'לבני ישראל עם קרובו הללויה', ואחר כך: 'הללו אל בקדשו' עד 'כל הנשמה תהלל יה', ואחר כך 'ישתבח', ואחר כך 'יוצר' וקריאת שמע וברכותיה, ויתפלל עם הצבור. ואם אין שהות כל כך, ידלג גם מזמור 'הללו את ה' מן השמים'. **הגה:** אם עוד אין שהות, לא יאמר רק: 'ברוך שאמר', ו'תהילה לדוד' ו'ישתבח'.

ב. דילוג על כל 'פסוקי דזמרה'

כאשר אין שהות לומר אפילו מזמור 'תהילה לדוד', כתב הרא"ש:

רא"ש מסכת ברכות פרק ה סימן ו:

כתבו בשם רבינו יונה ז"ל שאמר בשם רבותיו ז"ל, שאם נכנס בשעה ששליח ציבור מתחיל 'יוצר', ואין לו שהות לומר אפילו מזמור 'תהילה לדוד', טוב הוא שיקרא קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עם הצבור, ואחר כך יקרא 'פסוקי דזמרה' עם הברכות שלפניה ושל אחריה.

בדברי רבינו יונה מתבאר שאפשר לומר את 'פסוקי דזמרה' וברכותיהם לאחר התפילה. לעומת זאת, כתב הטור:

טור אורח חיים סימן נב:

המשנה ברורה פסק כדברי משכנות יעקב כנגד פסק השלחן ערוך:

משנה ברורה סימן נב ס"ק ו:

יקרא ק"ש - ובתשובת משכנות יעקב האריך בזה, והוכיח דברת 'ברוך שאמר' ו'שתבח' תקנה קדומה היא מימי התנאים, ועל כן מוטב להתפלל ביחיד משידלג לגמרי ברכת 'ברוך שאמר' ו'שתבח'.

מאידך הילקוט יוסף פסק כדברי השלחן ערוך:

ילקוט יוסף פסוקי דזמרה וקריאת שמע סימן נב הלכה ה:

אם אין לו שום אפשרות להתפלל עם הצבור או עם חזרת השליח צבור, אלא אם כן יתחיל מברכת 'יוצר', תפלה בצבור עדיפה, ויתחיל מברכת 'יוצר'. ואחר התפלה ישלים כל המזמורים שהחסי, וישמיט ברכת 'ברוך שאמר' ו'שתבח'. כי ברכות אלו לא נתקנו לאומרם בשם ומלכות אלא קודם התפלה.

יש להוסיף, שעל פי הסוד ישנה חשיבות גדולה ועצומה לכל סדר התפילה. לכן יש מהמקובלים שכתבו, שאף המאחר לבית הכנסת יעדיף תפילה ביחיד כסדרה, על פני תפילה בציבור בדילוגים:

כך החיים אורח חיים סימן נב סעיף קטן ב:

ודע, דבכל סדר התפילה שתיקנו חז"ל יש בהם סודות נעלמים ודברים נפלאים כמו שכתב בשער הכוונות... ועל כן צריך ליזהר מאוד לומר כל סדר התפילה על הסדר, ולא יחסר מהם שום דבר. וכן הזהיר המגיד למרן ז"ל לבא לבית הכנסת בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג... ועיין פתח הדביר שהאריך בזה, והביא כמה פוסקים שסבירא להו שאין לדלג, וכך דעתי ההדיוט נוטה.

ג. הלכה למעשה:

כך נפסק בספרנו תורת המחנה:

א. בכל סדר התפילה שתיקנו חז"ל יש בהם סודות נעלמים ודברים נפלאים, ועל כן צריך לכתחילה יש ליזהר מאוד לומר כל סדר התפילה, ולא יחסר מהם שום דבר. אך מי שנאנס ואיחר לתפילת הציבור, או ששעתו דחוקה, יאמר ברכות 'על נטילת ידיים' ו'אלהי נשמה', ברכות התורה, 'ברוך שאמר', 'אשרי', ו'שתבח', וימשיך כסדר הרגיל מברכת יוצר אור ואילך.

ב. למנהג הספרדים והתימנים, בשעת דחק גדולה רשאי אף לדלג לחלוטין על 'פסוקי דזמרה'.

ג. הייתה בידו שהות נוספת, יוסיף ב'פסוקי דזמרה' לפי סדר החשיבות כדלהלן: א. מזמור 'הללו אל בקדשו'. ב. מזמור 'הללו את ה' מן השמים'. ג. שאר הפרקים המתחילים בהללויה. ד. 'מזמור לתודה'. ה. 'ויברך דוד' עד 'לשם תפארתך'. ו. 'ויושע' עד סוף 'שירת הים'. ז. פסוקי 'הודו' ו'יהי כבוד', לפי שאינם מזמורים מקוריים אלא לקט פסוקים.

ד. בכל זה, לכשיאפשר לו לאחר זמן, ישלים את שדילג, מלבד ברכות 'ברוך שאמר' ו'שתבח' שאין לאומרם אלא קודם התפילה.

ואם בא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף 'פסוקי דזמרה', על זה שאלו לרב נטרונאי, מהו שיתפלל עם הצבור ויאמר 'פסוקי דזמרה' אחר כך? והשיב שאינו יכול, כי תקנום קודם תפלה. אלא אומר 'ברוך שאמר' עד 'מהולל בתשבחות', ואומר 'תהלה לדוד' ומדלג עד 'הללו אל בקדשו', ואומר 'כל הנשמה תהלל יה הללויה', וחותרם ב'שתבח', וממהר להתפלל עם הצבור. ולא יאמר אותם אחר התפילה כל עיקר.

בפירוש דברי רב נטרונאי כתב הבית יוסף:

בית יוסף אורח חיים סימן נב:

ודאי טעמיה (טעמו) דרב נטרונאי משום ד'פסוקי דזמרה' הוו (הם) סידור שבחי הקדוש ברוך הוא, ואין לסדרם אלא קודם תפלה, כדדרש רבי שמלאי (עבודה זרה דף ז עמוד ב): "לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל" אבל אחר תפלה לא. והיינו דווקא בברכה, אבל שלא בברכה לית לן בה (אין איסור בדבר).

❖ מדוע לדעת רב נטרונאי אין לומר 'פסוקי דזמרה' בברכותיהם לאחר התפילה?

לאור זאת, פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן נב סעיף א:

ואם כבר התחילו הצבור 'יוצר', ואין שהות לומר 'פסוקי דזמרה' אפי' בדילוג, יקרא קריאת שמע וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם, ואחר כך יקרא כל 'פסוקי דזמרה' בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם.

יש שהשיגו על פסיקת השולחן ערוך:

שו"ת משכנות יעקב אורח חיים סימן סז:

נראה ברור ש[פסוקי דזמרה] המה תקנת התנאים, ואפשר וקרוב תקנת אנשי כנסת הגדולה... ובאמת קשה בעיני לכאורה מה שפסק המחבר ז"ל בשלחן ערוך, שאם נכנס לבית הכנסת והתחילו הציבור 'יוצר'... שיתפלל עם הציבור ויאמר אחר כך הפסוקים בלא הברכות. וקשה, מנא ליה הא (מנין לו זה)? הא (הרי) רבינו יונה ז"ל לא כתב רק לשיטתו דסבירא ליה (שהוא סובר) דמותר לאומרן אמר תפלתו עם ברכותיהן, ולשיטה זו שפיר כתב דאף שמצוה להקדימן לתפלה, במקום תפלת ציבור מאחרין לה... אבל לפי דעת הגאונים ז"ל דלא נתקנו רק קודם התפלה ואחר כך עבר זמנן, ואם כן מנין לנו לבטל לגמרי מפני תפילת צבור ולעקור תקנת אנשי כנסת הגדולה?... והגאונים ז"ל באמת לא כתבו בתשובותיהם רק לדלג בפסוקים ולומר הברכות ומעט פסוקים כמבואר בדבריהם ז"ל, אבל לא כתבו כלום שאם אין שהות כלל לא יאמר אותם כלל מפני תפלה בציבור... ואם כן פסק המחבר ז"ל צריך עיון, שפסק כדעת הגאונים שאין לאומרם אחר כך כלל, ואפילו הכי פסק שאם אין שהות ידחו לגמרי מפני תפלה בציבור, ואיך יבטל תקנת אנשי כנסת הגדולה? וזה לעניות דעתי דלא כמאן (לא כאף שיטה).

❖ כיצד דחה משכנות יעקב את פסיקת השלחן ערוך?

'והגית בו' דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: טור' רועי אלמלם. הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

